

empathie avontuur

Yogigo

29 jan - 2 feb
Emmeloord

7 mrt - 8 mrt
Leeuwarden

ROC FRIESE POORT

PRINS
TE
PAARD
LOCATIETHEATER

3

Midden yn 'e
Mienskip

—

4

Mbo- studenten
op empathie-
avontuur

—

8

YAGO

—

8

Roman Krznicaric
over empathie

—

8

Locatietheater
Prins te Paard

—

9

Tinder voor
vreemden

—

9

OTIS

—

10

In gesprek met
Prins te Paard

—

12

Iedereen is rood
van binnen

—

14

Vreemde mensen
zijn ook gewoon
mensen

—

15

We verbinden
ons aan de regio

—

15

Empathie-
avonturen als
onderdeel van
Midden yn 'e
Mienskip

—

16

YAGO in de pers

—

18

De waarde(n) van
brede vorming
Bildung in het
beroepsonderwijs

—

19

Colofon

—

Midden yn 'e Mienskip

Betekenisvolle projecten, inspirerende leer-ervaringen, waardevolle mensen

ROC Friese Poort wil verbonden zijn met de regio en 'midden yn'e mienskip' staan. Met het project 'Midden yn'e Mienskip' haken we als ROC aan bij de ambitie

van Leeuwarden/Fryslân als Culturele Hoofdstad van Europa 2018 (LF2018).

Met betekenisvolle projecten en inspirerende samenwerkingen, wil ROC Friese Poort studenten mooie

leer-ervaringen bieden; van eventweken op school tot het uitvoeren van maatschappelijk betekenisvolle projecten.

Studeren is bij ons meer dan het leren van een vak. We zien immers in de maatschappij een groeiende behoefte aan zin- en betekenisgeving. Om als student 'Midden in de Mienskip' een rol van betekenis te kunnen spelen, heb je naast een aantal vaardigheden ook enig zicht op jezelf, op de ander en de wereld nodig. De vraag is daarbij niet alleen wat er voor jou als student te halen is, maar misschien nog wel meer wat jouw bijdrage aan 'de mienskip' zou kunnen zijn.

Met projecten die onderdeel uitmaken van Leeuwarden Culturele Hoofdstad, bieden we studenten een kans om net dat beetje extra te ontdekken voor hun persoonlijke ontwikkeling. Een goede samenleving is immers meer dan een samenklontering van zoveel mogelijk excellerende individuen.

Door het aangaan van een 'Empathie avontuur' hebben studenten op een verrassende manier kennis gemaakt met 'de andersheid' van andere mensen. Op hun beurt vonden veel gastadressen – zoals iemand het ons teruggaf – de ontmoeting met onze studenten een verademing in deze digitale tijd.

De samenwerking met Locatietheater 'Prins te Paard' zorgde ervoor dat het voor studenten een Oerol-achtige ervaring met kunstzinnige elementen werd, waarbij ze zich niet alleen openstelden voor andere werelden, maar ook de kans grepen op een ontmoeting met waardevolle mensen.

Remco Meijerink,
voorzitter College van Bestuur
ROC Friese Poort

Mbo- studenten op empathie- avontuur

Door: Silvia Kooij

Het is onze maatschappelijke opdracht om studenten op te leiden tot wendbare, empathische, ondernemende mensen die waardenvast kunnen en durven handelen". Dit citaat komt uit de visie van ROC Friese Poort en vertolkt de christelijke identiteit die de school wil uitdagen. Maar hoe breng je dat in de praktijk? Koen Vos, projectleider Brede vorming, ontwikkelde samen met de locatietheatermakers van Prins te Paard het unieke empathie-avontuur YAGO.

In één week gingen zo'n 460 mbo-studenten van de vestigingen Emmeloord en Urk op empathie-avontuur. En een avontuur was het, want de studenten hadden geen idee wat ze boven het hoofd hing. Dat vindt niet iedereen even prettig en leidde tot veel vragen: 'Waar gaan we heen, wat gaan we doen, hoe laat zijn we vrij, wanneer kunnen we roken?' Spanning en onzekerheid die passen bij de start van een avontuur en maken dat je op scherp staat. Open voor nieuwe ervaringen.

Wasstraat

De studenten worden in bussen naar een speciale locatie gebracht. Dit is een oud leegstaand pand van OTIS in Emmeloord, dat volledig is omgebouwd voor het empathie-avontuur. Bij binnenkomst begint de reis meteen al met de verrassende 'empathie-wasstraat'. Een pretparkwaardige attractie, waarbij je plaatsneemt in een vliegtuigstoel die over een rails loopt. Via de 'silent disco' koptelefoon hoor je muziek en geluiden, terwijl je jezelf ziet zitten via een videoscherm. Ondertussen rijd je door een decor waarin tegen-gestelde 'werelden' worden getoond. Armoede en rijkdom, oud en jong, inspanning en ontspanning worden verbeeld. Koen Vos legt uit: "Met de wasstraat willen we zeggen dat je niet zomaar op aarde bent. Je bent in een bepaalde situatie geboren en die heeft je gevormd. Maar dat geldt voor iedereen en daarom is iedereen anders. Met deze korte reis willen we stimuleren dat studenten ontvankelijk worden voor andere werelden en mensen. Dat vergroot hun empathisch vermogen. Dat ze openstaan voor iets nieuws."

Koffers

En dat nieuws volgt in rap tempo, want de studenten leggen kriskras door het pand een route af, die ze klaarmaakt voor vertrek naar een onbekende bestemming. Het is een Oerol-achtige beleving met steeds weer kunstzinnige verrassende ervaringen. Zo komen ze door een enorm archief met ordners en mappen met allemaal gegevens over personen. Daarna lopen ze langs 'bagagebanden' met tientallen koffers. Een stewardess legt uit dat ze een koffer open mogen maken om zich aan de hand van de inhoud een beeld te vormen van de eigenaar. Kleding, een kinderfoto, maar ook een rouwkaart. Welke bagage draagt deze persoon met zich mee? Wat is er gebeurd? De inhoud maakt nieuwsgierig en zorgt ervoor dat je je even in het leven van een ander verplaatst.

Bootjes

Next stop is een donkere ruimte met rubberbootjes en de sfeer van een palmenstrand. De studenten nemen met z'n tweeën plaats in de bootjes, via een koptelefoon horen ze tropische muziek en worden er vragen gesteld waarover ze samen gaan praten. "Leer je medestudent eens op een ander manier kennen", zegt Koen Vos. "Veel meiden vinden dit het leukste onderdeel, in het bootje op het strand. Maar een visser uit Urk vond dit helemaal niks. Zo'n stoere kerel in een rubberbootje. Die had ook niks met het woord empathie. Dan zeg ik: maar naastenliefde en barmhartigheid dan? Ja, dat kennen ze in Urk natuurlijk wel. En zo is toch de connectie gemaakt. Want empathie staat natuurlijk voor zoveel meer: dialoog, respect, compassie, begrip, ontvankelijkheid..."

Vragen

De route gaat verder naar een wachtruimte vol met wereldbollen. Hier volgt de voorbereiding voor het vertrek. De studenten gaan namelijk in tweetallen op bezoek bij mensen met een verhaal. Dat kan een oudere dame zijn, een arm gezin, maar ook een multimiljonair, asielzoeker, kunstenaar of de burgemeester. In de wachtruimte gaan de studenten onder leiding van een stewardess nadenken over vragen die ze kunnen stellen. Ook krijgen ze een 'noodpakket' mee met vragen, voor als het niet loopt. Bijvoorbeeld: welke gebeurtenis heeft uw leven veranderd? Of: wat is uw grootste wens? Daarnaast krijgen ze de opdracht om erachter te komen wat ze gemeenschappelijk hebben met hun gastheer/vrouw. Ook hier staat interesse tonen en je verplaatsen in de ander centraal.

Klaar voor vertrek

Na ontvangst van de instapkaart bij de incheckbalie, nemen de studenten plaats in de vertrekhal tot hun busje vertrekt. Op de instapkaart staat alleen het busnummer en de naam van hun gastheer/vrouw. Ze hebben nog steeds geen idee waar ze heen gaan. Sommigen laten het gelaten over zich heen komen, anderen worden er lacherig van en vinden het ongemakkelijk. Toch vinden velen het ook een leuk avontuur, beter dan saai in de klas zitten. Eén onzekerheid blijft knagen: hoe laat zijn we nou precies vrij?

"Je kunt niet
altijd in je
bubbel blijven
vanzelluf"

- Student

"Wat je hier leert,
leer je niet op school"

- Student

"Ik gaf mezelf een 5 voor
empathie, maar na vandaag is
het wel een 5,5 geworden, want
ik weet nu wat ik moet doen."

- Student

"Ik vind dit een leuke
manier om iets
nuttigs uit te leggen.
Ik dacht dat het saai
zou worden, maar
het is leuker dan ik
dacht."

- Student

Verbinding

Docenten rijden de studenten naar en van hun gastheer/vrouw. Een docent beschrijft het verschil tussen de heen- en de terugreis. "Op de heenweg zeggen ze: 'Moeten we daar een uur praten? Wat moeten we dan zeggen? Dat lukt nooit!' Maar op de terugweg zegt bijna iedereen dat het uur is omgevlogen en dat ze een bijzonder gesprek hebben gehad. Ze vinden het allemaal eng, maar ze doen het wel. Eén jongen vond het helemaal niks. Hij zei: 'Ik snap niks van wat we doen. Ik houd ervan dat alles elke dag hetzelfde is, ik eet ook altijd hetzelfde.' Voor hem is het een extra uitdaging, maar ook hij leert deze dag veel over zichzelf.

Er was ook een meisje dat in het gesprek meteen even een stageplaats voor zichzelf had geregeld. En sommige studenten hebben afgesproken dat ze nog eens terugkomen. Zo worden mooie verbindingen gelegd."

"Ik denk dat je empathie moet omschrijven als een goed inlevingsvermogen hebben."

- Student

Een andere docent vertelt: "De onzekerheid van dit avontuur vinden veel studenten lastig, maar ook daar zit een les in. Hoe ga je daarmee om? Dat zegt iets over jezelf. Het is zo belangrijk dat studenten leren om contact te maken. Ook als ze op stage gaan, hebben ze deze vaardigheden nodig. Het gekke is, in het weekend durven ze op de bar te dansen maar ze vinden het doodeng om de hand te schudden van een mevrouw die slechtziend is. Dat leer je alleen door het te ervaren. Daarom is dit zo'n goed initiatief."

Biechtstoel

Bij terugkomst van het bezoek, krijgt elk tweetal een gesprek over hun ervaringen, bij wijze van biechtstoel. Wat vond je ervan en wat heb je geleerd over empathie? Biecht maar op! Koen Vos hoort tijdens deze gesprekken de mooiste ervaringen. "Veel studenten zeggen: 'Dit was zo anders dan normaal, dit had ik nooit verwacht. Ik snap wel dat we dit niet uit een boek kunnen leren. Nu heb ik het gevoeld.' Een meisje was helemaal onder de indruk en zei: 'Ik was echt bij een heel arm gezin en alles was vies daar in huis. Dat heb ik nog nooit meegemaakt, maar de mensen waren wel heel aardig.' Een mooie reactie vond ik ook: 'Ik gaf mezelf een 5 voor empathie, maar na vandaag is het wel een 5,5 geworden, want ik weet nu wat ik moet doen.'"

Huis

Uiteraard is niet iedereen positief. Koen: "Het is logisch dat studenten vanuit maatschappelijk werk of zorg en welzijn hier meer mee hebben dan militairen of ICT'ers. Sommige mensen hebben ook gewoon een talent voor botheid en staan niet open voor de kracht van de verbeelding. Toch is het juist ook voor deze studenten goed om dit te ervaren. In je werk kom je ook mensen tegen die anders zijn dan jij. Ik weet zeker dat alles wat de studenten vandaag meemaken nog lang in hun hoofd blijft hangen. Dit nemen ze mee naar huis en werkt langer door."

Regio

"Het is bijzonder te zien hoe dit empathie-avontuur een verbindende uitstraling heeft die verder reikt dan de studenten", zegt Koen Vos. "We zochten een ruimte, een leegstaand bedrijfspand, dus heeft Rutger van Prins te Paard een makelaar gebeld en die stelde het pand van OTIS voor in Emmeloord. Daar hebben we afgesproken met de financieel directeur van OTIS om uit te leggen wat we voor ogen hadden. Na een paar minuten zei hij al: 'Stop maar met praten, hier doen we aan mee en je mag het hele gebouw drie weken lang gratis gebruiken'. Dat is zo fantastisch, want de verwarming en het licht, alles doet het. Zo'n mooi gebaar!" Hetzelfde geldt voor de mensen die meewerken aan de huisbezoeken.

Voorzitter College van Bestuur, Remco Meijerink is onder de indruk: "Hoe geweldig is het, dat maar liefst 140 mensen uit de omgeving zeggen: stuur die studenten maar langs. Ze stellen hun huis open en gaan vanuit hun hart het gesprek aan met onze studenten. Ik vind dat echt heel bijzonder. Hiermee draagt dit empathie-avontuur niet alleen bij aan waardevolle studenten, maar ook aan onze belofte dat we in verbinding staan met de regio." —

"Ik heb graag mee willen werken. Was leuk om te doen. Leuke meiden ontmoet. Enthousiast waren ze allemaal."

- Gastadres

"Juist degene die altijd mopperen hebben dit nodig"

- Student

"Je merkt toch wel dat je heel veel van je klas niet wist"

- Student

"Wat hebben jullie dit goed aangepakt, ik was diep onder de indruk hoe dit project is uitgevoerd. Klasse!!!! Ik hoop dat dit project een vervolg heeft. Graag zou ik dan weer mee willen doen, want empathie... het is zo belangrijk in deze digitale wereld!"

- Gastadres

YAGO

Het empathie-avontuur draagt de naam YAGO en verwijst naar een eeuwenoud verhaal. Toen Friezen en Hollanders omstreeks 1500 een nieuw dorpje aan de 'Friese Zee' stichtten, noemden ze dat 'Sint-Jacobiparochie', kortweg Sint Jabik. In dit dorpje begint het Sint-Jabikspad, dat veel mensen als beginpunt kiezen voor de route naar Sant-Yago de Compostella. Een route die mensen al honderden jaren afleggen om na te denken over hun leven of om een ommekeer in hun leven te markeren. De metafoor van deze reis is 500 jaar later nog even actueel en past bij ROC Friese Poort en de christelijke waarden waarvoor de school staat. Ook wij zijn op reis met onze studenten. Zij leren niet voor de school maar voor het leven. Je leert hier om lasser te worden of verzorgende, maar we ondersteunen ook in de ontwikkeling als mens. We zijn samen op reis. —

"mensen van mijn leeftijd kunnen zich niet meer in andere mensen inleven, dat komt door de telefoon"

- Student

Roman Krznaric over empathie

Het empathie-avontuur YAGO is geïnspireerd door het gedachtegoed van Roman Krznaric, medeoprichter van The School of Life en schrijver van het boek Empathy. Hierin legt hij uit hoe je je empathie kunt vergroten en kunt inzetten om relaties te verbeteren, creativiteit te vergroten, prioriteiten in het leven te overdenken en sociale problemen aan te pakken. Krznaric onderscheidt twee soorten empathie: affectieve en cognitieve. Affectieve empathie gaat over dezelfde emoties ervaren. Bijvoorbeeld de boosheid van je kind begrijpen en voelen. Bij cognitieve empathie gaat het erom dat je in de huid van een ander stapt en begrijpt hoe die persoon in het leven staat. Beide zijn even belangrijk, maar cognitieve empathie kan het meeste worden aangeleerd. Bijvoorbeeld door op reis te gaan, andere culturen te leren kennen en door geweld of armoede te ervaren. Maar ook juist door je voor te stellen hoe het is om een machtig persoon te zijn. Alleen als je weet hoe iedereen denkt, kun je de samenleving veranderen, zo stelt Roman Krznaric. —

Locatietheater Prins te Paard

Zinnenprikkelend reisbureau voor culturele uitvluchten, zo noemt Prins te Paard zichzelf en die omschrijving past uitstekend bij de opdracht die ROC Friese Poort had voor deze theatermakers. Al in oktober 2016 werden de eerste gesprekken gevoerd tussen beide partijen in aanloop naar wat het empathie-avontuur YAGO zou worden. Centrale vraag daarin was hoe ROC Friese Poort de christelijke waarden, zoals empathie, zou kunnen meegeven aan studenten. Hoe kun je hun bewustzijn op een aansprekende manier versterken?

Liset Moerdijk: "Vanuit die brede vraag zijn we samen de trechter in gegaan. Met onze theaterachtergrond hebben we gekeken hoe we verbeeldingskracht hierbij kunnen inzetten. Hoe neem je de studenten mee op reis en kun je het empathie-

verhaal vertellen? Daarbij hebben we gebruik gemaakt van het gedachtegoed uit het boek Empathie van Roman Krznaric. Hij geeft aan dat

je je empathisch vermogen kunt vergroten door op zoek te gaan naar experimentele avonturen, door gesprekken aan te gaan of je in gedachten te verplaatsen in anderen. Dat komt terug in de koffers, de empathische wasstraat en de ontmoetingen. Op basis van onze ervaring met het theater weten wij dat je die wasstraat dan meteen aan het begin moet doen. Het werkt namelijk goed als je mensen meteen bij binnenkomst iets verrassends laat doen en even door elkaar schudt. Zo haal je ze uit de stand van haasten, de reis naar het theater en parkeren. Daarna staan ze open voor iets nieuws."

Voor Prins te Paard was empathie een nieuw thema, maar waren mbo-studenten geen nieuwe doelgroep. Liset: "Het was extra interessant om ons opnieuw in te leven in hun belevingswereld. Het is heel mooi om de reacties van de studenten te zien. Sommigen snappen er niks van. Anderen staan er echt voor open en zijn benieuwd wat er gaat gebeuren, maar iedereen beleeft wat." —

Tinder voor vreemden

Door: Lammert Kamphuis

Vlak voor ik op het bankje bij de tramhalte kan gaan zitten, is hij me voor. Het is een opvallende verschijning. Terwijl het 's avonds laat is en niet warmer dan 10 graden, draagt hij een korte broek, slippers en een geel t-shirt. Ik schat hem rond de vijftig. Op zijn hoofd een kleurrijke cowboyhoed en in zijn handen een cavia. Ik baal. Zal ik nu blijven staan? Of toch vragen of ik naast hem kan zitten? Wil ik eigenlijk wel naast zo'n rare snuiter zitten? Zometeen wil die nog met me praten, of moet ik z'n cavia vasthouden. Uiteindelijk winnen mijn vermoeide voeten het van de weerstand die ik naar hem voel. Ik verontschuldig me en vraag of ik naast hem mag plaatsnemen. "Oh ja joh, natuurlijk. Waarom ben je zo moe? Heb je hard gewerkt vandaag?" Het is lang geleden dat een onbekende me zo hartelijk en geïnteresseerd heeft toegesproken. We komen erachter dat we dezelfde tram moeten hebben en belanden in een levendig gesprek. Hij is benieuwd naar de vragen die mij als filosoof het meeste bezighouden. Hij

blijkt zelf jarenlang voor verzekeringsmaatschappijen gewerkt te hebben, maar werd daar diep ongelukkig van. Sinds enkele jaren verhuurt hij zichzelf als entertainer op kinderfeestjes. Als ik hem vraag waarom die in deze kou slippers en een t-shirt draagt, vertelt hij dat hij ervan overtuigd is dat kou trotseren de beste manier is om fit te blijven. Hij is al in geen jaren meer ziek geweest. Ik vind het jammer als hij uiteindelijk bij zijn halte is aangekomen en uitstapt. We geven elkaar een hand en wensen elkaar het beste.

Wat een goede les voor mij. Ik had direct mijn oordeel al klaar toen ik hem zag en had geen zin in contact. Achteraf bleek het een van de mooiste ontmoetingen die ik de afgelopen jaren heb gehad. Hoeveel andere mooie ontmoetingen heb ik mezelf wel niet onthouden door me te snel af te sluiten van mensen die anders lijken? Ik neem mezelf voor om vanaf nu zo vaak als het kan gesprekken aan te knopen met wildvreemden. Het is in deze tijd namelijk zo makkelijk om alleen nog maar contact te hebben met mensen die op je lijken. Als we in een bus of tram zitten, zien we via Instagram, Facebook of Snapchat enkel berichten van onze vrienden voorbij komen. Via Tinder kunnen we van tevoren selecteren dat we met mensen daten die genoeg op ons lijken. Er zou eigenlijk een Tinder ontwikkeld moeten worden voor contact met mensen die volslagen anders zijn dan jij. Tinder voor vreemden: Vinder!

Een app waardoor je in contact kunt komen met mensen die je anders nooit zou tegenkomen in je alledaagse leven. Het contact met wildvreemden geeft je namelijk nieuwe inzichten en helpt je om je in te leven in andere mensen. Meestal is de belangrijkste ontdekking die ik zelf in dit soort ontmoetingen doe dat 'vreemden' helemaal niet vreemd zijn. Ik bleek veel meer op de entertainer met cavia en cowboyhoed te lijken dan ik me ooit kon voorstellen. We hadden dezelfde vragen en verlangens. De Ierse dichter William Butler Yeats deed ooit een uitspraak die het waard zou zijn om in elke tram, bus of trein te hangen: "Er zijn hier geen vreemden, alleen maar vrienden die je nog niet ontmoet hebt." —

*Lammert Kamphuis is als freelance filosoof een veelgevraagd spreker op congressen en festivalpodia (hij spreekt bijvoorbeeld al 4 jaar achter elkaar op Lowlands). Ook geeft hij regelmatig workshops voor organisaties en bedrijven. Daarnaast is hij als docent en Head of Faculty verbonden aan The School of Life Amsterdam. In al zijn werkzaamheden onderzoekt hij samen met het publiek hoe de filosofie ons verder helpt in alledaagse thema's. In juni 2018 komt zijn tweede boek *Filosofie voor een weergaloos leven* uit bij De Bezige Bij. Voor meer info zie: www.lammertkamphuis.nl.*

"Het waren fijne ontmoetingen en inspirerende gesprekken. Daarom vooral dank aan de studenten met wie ik gesproken heb."

- Gastadres

OTIS

door: Judith van der Hoek
Recruiter Otis Elevator Company

Sta je wel eens in een lift?
Gebruik je wel eens een roltrap?
De kans is groot dat deze van Otis is! Kijk maar eens onderaan een roltrap op de vloer, of op het plaatje in de lift. Zie je ons logo staan? Overal ter wereld worden Otis liften gebruikt, van de Empire State Building in New York, de Eiffeltoren in Parijs tot en met de Burj Khalifa (Dubai). Maar ook bij jou in de buurt vind je Otis; in ziekenhuizen, winkelcentra of appartementencomplex!

Otis produceert, installeert, onderhoudt en moderniseert sinds 1853 liften, roltrappen en rolpaden. Wij zitten in meer dan 200 landen en hebben ruim 60.000 collega's wereldwijd. In Nederland werken we met iets meer dan 350 collega's. Ons hoofdkantoor zit in Utrecht, en we hebben vestigingen in Badhoevedorp, Hoogeveen en Veldhoven.

We investeren niet alleen in onze nieuwe gereedschappen, maar ook in mensen! Daarom hebben we ook ons pand ter beschikking gesteld aan ROC Friese Poort voor hun project 'Empathie'. Want we zijn ook op zoek naar jullie, stagiairs en schoolverlaters die starten op de arbeidsmarkt.

Op onze website zijn leuke filmpjes te vinden over hoe het is om bij Otis te werken, en kan je onze vacatures vinden. Wil je meer informatie? Neem gerust contact met ons op! —

In gesprek met Prins te Paard

Rutger Bergboer en Liset Moerdijk zijn de drijvende kracht achter Prins te Paard. Hun thuisbasis is in Nagele, Flevoland. Prins te Paard is gehuisvest in een oude schapenboet op een steenworp afstand van het voormalig eiland Schokland. A-locatie voor buitentheatermakers!

Prins te Paard maakt sinds 2005 locatietheater in en vanuit Flevoland. De initiatiefnemers Liset Moerdijk (landinrichter) en Rutger Bergboer (theatermaker) delen hun passie voor beeldend locatietheater. Mensen, plaatsen en verhalen staan daarin altijd centraal. Met een wisselend team van theatermakers, technici, geluidsontwerpers, bouwers, sjouwers en spelers realiseerde Prins te Paard opvallende theaterprojecten. Met of zonder tekst, met licht&geluid, water en vuur. En met dat wat er voorhanden is.

PtP Lab

Onder de naam PtP LAB presenteert Prins te Paard experimenten, gaan we spannende samenwerking aan, voeren we educatieprojecten uit en organiseren we jongerenwisselingen. Het is een vrijplaats voor projecten die misschien geen theatervoorstelling zijn, maar wel in ons straatje passen.

In 2015 zijn we met de ROC Friese Poort een eerste samenwerking aangegaan

Combine-O-Saurus

De M103 is een maaidorser of combine uit de jaren '60. Een soort dinosaurus uit de vroege landbouwmechanisatietijd. Het is een tot de verbeelding sprekend apparaat: een metalen insect met ogen, voelspriet, een grote bek. Een persoonlijkheid in uiterlijk en voorkomen en een technisch interessant ding. Voordat hij ten onder zou gaan aan de roest verdiende hij het om tentoongesteld te worden. In stukjes, opgehangen aan staaldraadjes: zoals dat hoort met gevonden dinosauriërs.

De enorme machine moest dus helemaal uit elkaar. Iedere bout en moer werd losgehaald om daarna als een levensechte 3D 'exploded view' opgehangen te worden. Vijf leerlingen uit het laatste jaar techniek van ROC Friese Poort hebben deze opdracht als eindexamenwerkstuk uitgevoerd. Het ging om het hele traject: van het plannen van de demontage, het ontwerpen van het eindbeeld, de berekening van de ophangconstructie tot en met de speciale effecten en belichting. En de uitvoering natuurlijk: het ophangen van de machine aan meer dan 2 km staaldraad! Kunst, educatie, vormgeving en techniek kwamen prachtig samen in dit project. Deze samenwerking met de Fries Poort was zo succesvol dat er een vervolg is gekomen met Yago.

127 gesprekspartners in de polder

De kern van het YAGO- empathie-avontuur is dat studenten een gesprek aangaan met iemand die zij nog niet kennen. Dat betekende dat we gesprekspartners moesten vinden voor zo'n 230 studentenduo's. Hoe vind je die?

Rutger vertelt: 'Noordoostpolder en Urk zijn plattelandsgemeenschappen met een sterke eigen identiteit. We wilden daarbinnen graag zo veel mogelijk verschillende gastadressen in onze 'YAGO-mensenverzameling': mannen, vrouwen, ondernemers, gepensioneerden, de rijkste en de armste inwoner, boeren, kunstenaars, asielzoekers, wethouders, mensen in een verzorgingstehuis en mensen in winkels. Een flinke opgave. We zijn de zoektocht begonnen door in ons netwerk rond te bellen. Persoonlijk contact bleek de sleutel. Zo konden we kort uitleggen wat het idee was en dat het maar een uur tijdsinvestering kost om studenten een bijzondere levenservaring mee te geven.'

'Wat van tevoren een enorme opgave leek bleek al snel een super leuke klus te zijn. De reacties waren hartverwarmend en vrijwel iedereen wilde meewerken. Men was graag bereid om tijd vrij te maken voor de jongeren en we merkten bovendien dat er veel nieuwsgierigheid is naar wat MBO-ers beweegt. Er sprak een grote gemeenschapszin uit. Een flink aantal gastadressen heeft zelfs op meerdere dagen studenten ontvangen, zodat we uiteindelijk met 127 gastadressen onze 470 studenten hebben kunnen onderbrengen.'

Empathie-logistiek

Vijf dagen lang, elke dag tegen de 100 studenten ontvangen in een leegstaand bedrijfspand, ze daar in groepen van maximaal 16 studenten een doorgaand programma laten doorlopen, ze in duo's naar een gastadres te brengen en ze daar na een uur ook weer ophalen. Daar komt best wat bij kijken.

Liset vertelt: 'We hebben het YAGO project net zo aangepakt als een locatietheatervoorstelling. We doen dan altijd veel in eigen beheer: van conceptontwikkeling tot en met het maken en draaien van de hele theaterproductie. Dat doen we met een wisselende groep van freelancers die elk hun eigen specialisme hebben. Ook voor YAGO hebben we een team samengesteld dat samen met de medewerkers van ROC Friese Poort van alle markten thuis was.

Wat YAGO voor ons anders maakte dan anders is dat we ervoor gekozen hebben om dingen die normaal verborgen blijven voor het publiek, nu juist een heel zichtbare rol te laten spelen. Dat past bij een vliegveld, en het geeft een dynamische sfeer. We hebben bijvoorbeeld 'de verkeersleiding' midden in het pand een plek gegeven. Compleet met een eigen balie. Vanuit dit zenuwcentrum werd het inplannen van de gastadressen, het maken van de ritformulieren, de busjesroutes, de briefing van de chauffeurs en het koppelen van de studenten aan de gastadressen geregeld. Een complexe logistieke klus.' 'Verkeersleider' Annemiek: 'zoiets doe ik op Oerol ook met de bouwploeg, maar dan zonder 500 studenten'.

Energie

Er komt dus veel kijken bij het organiseren van zo'n week. Kan dat niet eenvoudiger?

Rutger: 'ik denk dat het best soberder zou kunnen, maar dan krijg je een ander effect. Juist doordat je al deze mensen en elementen in één week aan elkaar koppelt komt er een enorme hoeveelheid energie vrij. Dat inspireert iedereen. Het gonsde door de school, het gonsde door de Noordoostpolder, het gonsde bij de studenten en het gonsde bij de medewerkers. Een week lang het gewone schoolsysteem opschudden en studenten uitdagen om in de echte wereld hun grenzen te verleggen: dat is wat er gebeurt. Een grote pluim voor de moed van ROC Friese Poort om dit avontuur met ons aan te gaan. Ik hoop dat we iets in gang gezet hebben dat blijvend is.

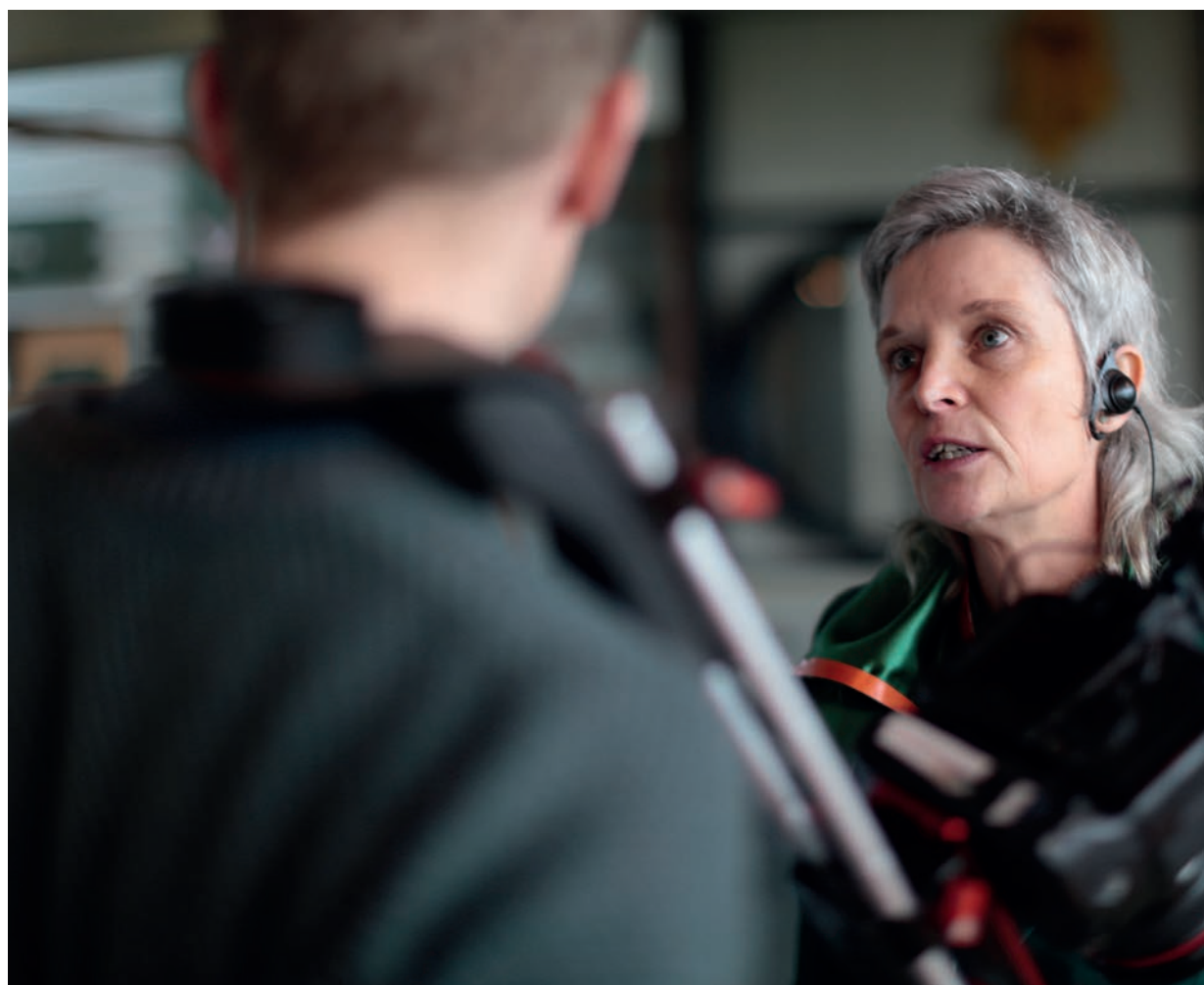
'bij de kladden pakken en pas aan het eind van de dag loslaten'

Locatietheater Prins te Paard over het ontwerpen van een empathie-avontuur.

In het najaar van 2016 vroeg ROC Friese Poort ons om mee te denken over een project voor studenten waarbij vaardigheden die de studenten nodig hebben om hun plek in de maatschappij te vinden centraal staan. Gaandeweg ontstond het idee 'een empathie-avontuur' te gaan organiseren. Een dag waarbij alles draait om het op bezoek gaan en het voeren van een gesprek met iemand die je niet kent.

"Ik snap wel dat we empathie niet uit een boek kunnen leren. Nu heb ik het gevoeld."

- Student

Vervolgens waren er een hoop vragen te beantwoorden. Wat willen we dat de studenten aan het eind van zo'n avontuur hebben ervaren? Wat zouden we ze daarvoor aan extra vaardigheden moeten aanreiken? Maar ook praktische vragen als hoeveel studenten kunnen we op avontuur sturen? Wat past er in het schoolprogramma, gaan ze alleen op gesprek of is het beter dat in duo's te doen? En vooral ook: waar gaan we dit uitvoeren? Want dat zo'n avontuur alleen buiten het schoolgebouw kan plaatsvinden stond voor ons vast. Bij eerdere projecten met de studenten van Friese Poort hebben we de ervaring opgedaan dat een plek die de verbeelding prikkelt zorgt voor een nieuwsgierige houding. We moesten dus op zoek naar een locatie. Liefst een leegstand bedrijfspand in Emmeloord, waar de nodige voorzieningen waren en de verwarming het nog deed. En die vonden we. De eigenaar, Otis liften, wilde graag meewerken en leende ons het pand uit. Een prachtig gebaar.

Toen begon de puzzel om de elementen die we hadden voorbereid in te passen in het pand en in het dagprogramma. De ruimtes in het pand en het thema 'op avontuur gaan' gingen goed samen: we besloten dat we het pand als terminal van een klein vliegveld zouden gaan aankleden. Die vormgeving hebben we tot in alle details doorgevoerd.

Het beleven van een avontuur in de zin van het aangaan van iets wat je niet kent, is de rode draad geweest bij het samenstellen van het dagprogramma. Een avontuur is in feite een goed heldenverhaal: de held wordt opgeroepen tot actie, doet vaardigheden op en gaat een beproeving aan. Aan het eind komt hij er (als het goed is) beter uit.

De avontuurlijke beproeving in ons empathie-avontuur is het gesprek met de onbekende persoon. Geïnspireerd door de elementen die een archetypische heldenreis bevat bedachten we een aantal stappen die de studenten moesten doorlopen voordat ze die beproeving zouden aangaan. Omdat we, net als bij een model-held, weerstand bij de studenten verwachtten, hebben we het programma zo in elkaar gezet dat er geen ontsnappen aan zou zijn. We wilden ze bij de kladden pakken en pas aan het einde van de dag loslaten. Zo ontstond een strak schema van activiteiten waarin elementen als wakker schudden en losmaken uit de dagelijkse gang van zaken, aanreiken van vaardigheden, het aangaan van een beproeving en reflectie een plek kregen. —

"Ik vond het zo tof dat ik niet op mijn telefoon heb gekeken"

- Student

De stappen van het empathie avontuur

Stap 1. Uit de dagelijkse gang van zaken.

Aankomst met twee busjes bij het pand. Hoewel dat om roostertech- nische redenen niet altijd lukte was het de bedoeling dat in de busjes studenten van twee verschillende studierichtingen zouden zitten. Er worden duo's gevormd van studenten van verschillende studierichtingen, zodat ze elkaar niet goed kennen. Voorzien van een koptelefoon gaan ze per duo door een 'empatische wasstraat'.

Stap 2. Geregisseerde verwarring.

De duo's verzamelen zich twee aan twee in een filmruimte waar ze met koptelefoon op luisteren en kijken naar een instructiefilm en wachten tot de groep compleet is. Verwarring alom. Als iedereen er is gaat de groep een smalle trap op en belandt zo in het kantoorgedeelte van het pand.

Stap 3. Lessen en vaardigheden.

In drie korte workshops van elk ca 20 minuten wordt er ingegaan op het leren kennen van iemand en het voeren van een gesprek.

De eerste kantooruimte is ingericht als bagegebond-ruimte. Een actrice in de rol van grondstewardess wacht de studenten op en vraagt ze om per duo haar te helpen met het vinden van de eigenaars van de koffers. Doel: inleven in iemand anders, en ondertussen de eigen reispartner beter leren kennen.

De tweede ruimte is ingericht met opblaasbootjes in een tropische sfeer. Studenten gaan twee aan twee zitten in de bootjes, krijgen een koptelefoon op en beantwoorden vragen over zichzelf. Het antwoord schrijven ze op en laten ze zwijgend aan elkaar zien. Doel: de reispartner leren kennen.

De derde ruimte is de directiekamer. Hier wordt de groep ontvangen door een actrice in de rol van directrice van YAGO travels. Doel: vaardigheden aanreiken om een gesprek te voeren. Wat is een goede vraag? Uitreiking van een noodpakket met daarin vragen- kaartjes.

Stap 4. Naar de echte wereld.

Via een achterdeurtje van de directiekamer komen de studenten bij een incheckbalie terecht. Hier krijgen ze een instapkaart waarop per duo de naam van hun gesprekspartner staat en kort uitleg gegeven wordt over wat er gaat gebeuren.

Doel: voorbereiding op de overgang van de oefenwereld naar de echte wereld waarin een gesprek gaat plaatsvinden met iemand die de studenten niet kennen.

Stap 5. Vertrekhal.

Laatste voorbereidingen voor de reis. Pauzeruimte waar de studenten wachten voordat ze door de chauffeur van hun busje worden opgehaald. Doel: voorbereiding op de reis in de echte wereld. Kado uitzoeken voor de gastheer of -dame, wat eten, naar de wc.

Stap 6. De busjes brengen de studenten naar de gastadressen.

Op bezoek bij een onbekend iemand. Doel: (letterlijk) een drempel overstappen.

Stap 7. Een gesprek van 45 minuten tot een uur met de gastheer of gastvrouw voeren.

Welke vragen werken? Blijft het gesprek op gang? Doel: ervaren hoe het is om met een onbekende te spreken. Inleven in je gesprekspartner.

Stap 8. Terug met het busje naar het YAGO pand.

Stoom afblazen bij de chauffeur. Doel: op weg naar de laatste horde in het avontuur.

Stap 9. Nagesprek.

In duo's een kort nagesprek met een medewerker van de ROC over de ervaringen van de dag. Formele setting. Doel: reflectie en oogst.

Iedereen is rood van binnen

Een empathie-avontuur in de polder

Door: Peter Henk Steenhuis

Het is donker, de hal waarin we staan is verduisterd. Er zijn rails, er zijn karretjes met telkens twee personen. Het geheel heeft iets van een Eftelingattractie. We worden uitgenodigd in zo'n karretje plaats te nemen. Oude vliegtuigstoelen, gordels om. Onze reis begint. Met 'we' bedoel ik de studenten met wie ik dit empathie-avontuur mag meemaken, Jacob Wekker en Soleiman Mansur. We komen uit de dagelijkse werkelijkheid, met al onze luxe, haast, met ons telefoontje, met onze vooringenomenheid, nu moeten we op pad. Waar naartoe? De reis gaat naar buiten, naar de ander. De reis gaat naar binnen, naar mijn ervaring van de ander. Kan ik me inleven in de ander, voel ik empathie met de

ander? Vandaag storten we ons in een nooit eerder vertoond theateraal empathie-avontuur.

Het betonnen bedrijfspand waarin we ons avontuur beginnen, is voor de gelegenheid onderverdeeld in verschillende compartimenten, door zwarte doeken van elkaar afgeschermd. We krijgen een koptelefoon op en vertrekken, stijgen op - of anders gezegd, we worden door medewerkers van de locatietheatergroep Prins te Paard, voortgeduwd. Maar dat voortduwen vindt zo goed verborgen plaats, dat de reizigers hier weinig van merken. Voor ons zien we een scherm met ons eigen beeld. Ziet er wel vreemd uit, dat is ook de bedoeling, we moeten een beetje uittreden uit deze wereld, een beetje van onszelf vervreemden. In onze vliegtuigstoelen trekken we langs de verschillende compartimenten: beelden van fitnessapparaten links, een foto van een rolstoel rechts. Ergens een krottenwijk, ergens anders een paradijselijke situatie.

Jacob en Soleiman zullen zich na afloop, aan het einde van de middag, weinig meer herinneren van dit begin. Jacob: "Die beelden begreep ik niet, ik zag wel een bad met dollars, een gouden bad. En aan de andere kant veel armoede. Dat botste behoorlijk."

Na deze entree, die wat wegheeft van een wasstraat waarin we schoongespoeld worden van al het dagelijks vuil dat aan ons kleeft, krijgen we uitleg over het verdere verloop van de dag.

"Ik denk dat ze ons willen laten zien dat er veel verschillende mensen op de wereld zijn. Dat iedereen anders is. Maar ik vind iedereen hetzelfde, want iedereen is rood van binnen."

- Student

Niet te expliciet natuurlijk, dan is de grap eraf. Ook voor mijn kompanen - 2 van de 470 eerstejaars van ROC Friese Poort die deze week dit avontuur ondergaan - begint duidelijk te

worden dat dit geen alledaagse trip zal zijn. Op pad dus, eerst door het gebouw zelf. Trappen op, langs honderden mappen, ordners. Wat zit er in? Namen? Opdrachten?

We zijn vandaag te gast bij Otis Elevator Company, zij hebben voor dit empathie-avontuur een bedrijfspand beschikbaar gesteld. Dat is ook opmerkelijk aan het avontuur: de bedrijven die door ROC Friese Poort zijn aangeschreven, vonden het allemaal de moeite waard mee te denken of mee te doen. Het empathie-avontuur past in de Bildungstrategieën, zoals die worden uitgewerkt door ROC Friese Poort. Bildung is de laatste jaren een toverwoord geworden. Van onderwijzers, tot de Eerste Kamer, tot de Onderwijsraad en de HBO- en de MBO-raad - overall is op hoge toon gesteld dat het niet genoeg is wanneer onze kinderen aardig leren spellen en rekenen. Ze pleiten allemaal voor persoonlijkheidsvorming. Ook voormalig Denker des Vaderlands, René Gude, sprak geregeld over Bildung, wat hij ook wel humeurmanagement noemde of ambachtelijke zingeving. Bij Gude gaat het bij Bildung om een innerlijke én maatschappijgerichte ontwikkeling. Het onderwijs moet zich hierop richten, voorwaarden scheppen voor die Bildung, in de hoop dat studenten later, als burger, in staat zijn hun humeur te managen wanneer bijvoorbeeld blijkt dat hun baan niet eeuwig is, hun relatie stukloopt, hun gezondheid gebreken vertoont. Gude: "Door goed onderwijs kan de mens zich ontwikkelen tot een zelfstandig, moreel individu." Nederland moet zijn leerlingen dus méér leren dan rekenen of spellen, of in termen van middelbaar beroepsonderwijs, meer dan op een goede manier een vak leren. Studenten dienen zich ook te ontwikkelen tot burgers. Maar zoals programmamaker Arjen Lubach zou zeggen: "Hoe dan?".

Voordat ik vandaag aan mijn empathie-avontuur begon, had ik een gesprek met Remco Meijerink, voorzitter College van Bestuur van ROC Friese Poort. "We hebben afgelopen jaren gesproken met honderden ouders, studenten, bedrijven, directieleden, bestuurders. Zonder uitzondering herkennen ze zich in de roep om een brede opleiding. Zoals een grote horecaondernemer zei: "Het vak is belangrijk, maar of ze nu linksom of rechtsom dat bord opdienen - dat komt wel. Wij willen vooral dat jongeren weerbaarder worden, zelfvertrouwen krijgen, betrokken zijn. Besteed daar meer aandacht aan."

Voor Meijerink is de opdracht duidelijk: "Wij dienen onze studenten tot burgers te vormen. Maar inderdaad, ook voor ons was het de vraag: hoe dan? Een uurtje burgerschap in de week, zoals het curriculum voorschrijft? Dat zet geen zoden aan de dijk."

"Wij kwamen tot de conclusie dat we alleen konden voldoen aan de functie van regionaal opleidingscentrum als we naast die grote, stabiele pijler van vakmanschap en tweede pijler bouwen: brede vorming. Wij spreken van 'Wendbaar onderwijs, waardevolle mensen'. In het vakonderwijs willen we de aansluiting houden met het bedrijfsleven. Daarvoor moeten we wendbaar zijn, op de innovatie inspelen. Maar om waardevolle mensen af te leveren, is dit niet genoeg."

"Als directieraad en als College van Bestuur hebben we besloten dat we in al onze 65 teams werk maken van onze brede vorming, niet naast het vakonderwijs in een uurtje burgerschap of levensbeschouwelijke vorming, maar geïntegreerd, als ervaring. Tegelijkertijd hebben we gezegd: we leggen dit niet top-down op. Toen heeft de vestiging Emmeloord gezegd: "Wij vullen het thema empathie graag in."

"Dit jaar is Leeuwarden Culturele hoofdstad van Europa. In dat kader leveren alle vestigingen Leeuwarden, Sneek, Drachten en Emmeloord een bijdrage aan het thema 'Midden in de Mienskip'. Met het Empathie-avontuur laat de vestiging

Emmeloord zien dat een ROC 'Midden in de Mienskip' wil staan."

Terug naar Jacob en Soleiman, want we staan nog maar aan het begin van ons empathieavontuur. We klimmen door het gebouw en stuiten op Beb, een dame met een heel sterk Amsterdams accent. "Ik ben so blè dat jullie d'r sein," zegt ze tegen de studenten die binnenkomen in - in wat eigenlijk? Waar zijn we?

We blijken beland in het bagagedepot van een vliegveld, waar verloren gewaande koffers liggen. Beb kan het niet meer aan, ze heeft hulp nodig, ze moet de koffers openen, inspecteren, en een inschatting maken van wie de koffers zouden kunnen zijn. De groep wordt gevraagd per koppel een koffer te onderzoeken en een formulier in te vullen.

Jacob en Soleiman gaan aan de slag. Koffer wordt geopend, voorzichtig leggen ze de verschillende kledingstukken op de balie. "Een Nederlander," zegt Soleiman als hij op een oranje bivakmuts van Unox wijst. Jacob vult aan: "Op weg naar een koud land. Oostenrijk, Duitsland?" "Zuid-Duitsland," beslist Soleiman. "Deze man gaat niet lang op vakantie, want daarvoor heeft hij veel te weinig kleren bij zich." Een man? Ja, daarover zijn Jacob en Soleiman het eens. Ze baseren zich op een briefje dat ze ook in de koffer vinden: 'Veel succes. XXX'. Jacob: "Een man zet geen drie XXX voor kussen."

De studenten noteren de bevindingen. Wij hebben ons ingeleefd in een vreemde die zijn tas heeft verloren. Beb is geholpen, we mogen door. Nu komen we in een ruimte terecht die een zee verbeeldt met roeiboortjes. In de ruimte dobberen nog vijf boten. Jacob en Soleiman mogen instappen. Ze moeten meer dan lekker ronddobberen op zee. De bedoeling is dat ze zich nu verdiepen in elkaar.

Als projectleider brede vorming op ROC Friese Poort is Koen Vos de motor achter het project. Hij is verantwoordelijk voor de interne en externe kennisontwikkeling - verspreiding en -toepassing van praktijkgericht onderzoek en professionalisering van docenten. "Dit empathie-avontuur is opgebouwd aan de hand van de zes stappen van empathie zoals Roman Krznaric ze beschrijft in zijn boek Empathie."

"Allereerst moet je je empathische brein inschakelen. Dat hebben we bij het begin in de loods proberen te bewerkstelligen: studenten onderdompelen in een andere wereld. Daarna is het volgens Krznaric zaak een sprong te maken in je verbeelding. Dat deden we bij Beb: verplaats je in de eigenaar van de vreemde koffer. Roman Krznaric pleit er ook voor om een experimenteel avontuur aan te gaan."

Nou, dat zijn Jacob en Soleiman wel aangegaan. Hoe kom je anders in een bootje terecht midden op de oceaan? Wat moeten ze daar? De gesprekskunst beoefenen - nog zo'n stap bij Roman Krznaric. In de ruimte hangt een stem boven het water, die vragen stelt. Jacob en Soleiman moeten antwoorden opschrijven, en aan elkaar laten zien. Doe jij aan sport? Waar wil je naartoe op reis? Wat wil je later worden? Jacob: 'Verkoper'. Soleiman: 'Persoonlijk trainer'. De mannen, tot elkaar veroordeeld vandaag, leren elkaar zo beter kennen.

Eenmaal uit gedobberd komen we bij de incheckbalie terecht. Denken we. Benedicte heet ons welkom, ze geeft ons een hand en kijkt ons diep in de ogen. Ze spreekt geen Amsterdams maar een hilarische vorm van NederEngels, waar de studenten direct op reageren: "Waar heeft u Engels geleerd?" Nou, niet op school, Benedicte blijkt vrij vroeg van school gestuurd. 'In the practic', zegt ze.

Benedicte is de directeur van het vliegveld, we zijn niet bij de incheckbalie, maar bij haar op kantoor. De directrice wil graag wat van ons weten. Zij vraagt of de leerlingen haar medewerkers al ontmoet hebben. "Beb praatte me de oren van de kop," zegt een van de leerlingen. Benedicte is blij

met deze feedback: "That is good om te horen, want I have to keep een oogje in het zeil on haar."

Daarna vraagt Benedicte ons of wij weten waarom ze ons zo diep in de ogen keek. Geen idee. Schoorvoetend probeert er één: 'Dat is beleefd.' 'Ik vond het een warm welkom,' durft een ander er nu aan toe te voegen.

Ook deze ontmoeting past in de voorbereiding op de reis van vandaag. Want als je gesprekken aangaat met iemand die je niet kent, is het goed de ander in de ogen te kijken, een hand te schudden, en na afloop te bedanken voor het fijne gesprek. Dat is inderdaad beleefd. Benedicte: "Jullie krijgen een noodpakket mee op reis voor als je het niet meer weet tijdens het gesprek."

In het noodpakket zitten vragen als: 'Wat wilt u absoluut niet missen?' 'Wat doet u met hart en ziel?' 'Wanneer heeft u heel hard gelachen?' We verlaten de directiekamer. "Have fon."

Volgende ruimte. Aan weerszijden dunne touwtjes, om een rij in toom te houden. Nu toch wel de incheckbalie. Wij mogen naar Kraggenburg, nemen straks plaats in bus D.

We komen nu bij de kern van het empathie-avontuur: op bezoek bij een vreemde. Ik heb me hier al een beetje een voorstelling van kunnen maken, omdat ik Rutger Bergboer van Prins te Paard hier een paar weken voor het empathie-avontuur over heb horen vertellen. Het was op een nieuwjaarsbijeenkomst van SBI Formaat in Doorn. In de zaal vertegenwoordigers van polderend Nederland: Mariëtte Hamer, voorzitter van de Sociaal Economische Raad, en Niek Jan van Kesteren, een van de invloedrijkste mensen in Den Haag, vertegenwoordigers van vakbonden. "Logica brengt je van A. naar B. Verbeelding brengt je overal," zei Rutger Bergboer. En vervolgens probeerde hij ons het op stapel staande empathie-avontuur te laten verbeelden. Rutger: "Stelt u zich voor: er stopt een busje voor het stadhuis. Er stappen 6 studenten uit, 2 gaan er naar de wethouder, 2 naar het secretariaat, 2 naar de schoonmaakster. Een ander busje rijdt naar een boerderij, een verzorgingstehuis. Op 110 adressen in de Noord-Oostpolder gaan studenten een gesprek aan met iemand die ze nog nooit eerder hebben ontmoet. Na een uur staat het busje weer op de stoep en worden ze teruggebracht naar de hal, waar het avontuur gedeeld wordt, opgetekend in een krant. We hebben twee doelen: studenten ontdekken dat het leuk is iemand te ontmoeten die ze nog niet kennen, en ze ontdekken dat ze meer gemeenschappelijk hebben dan aanvankelijk gedacht."

De aanwezigen van de nieuwjaarsreceptie probeerden de verbeelding z'n werk te laten doen. Maar inmiddels weet ik dat het empathie-avontuur dat Rutger Bergboer en Liset Moerdijk van Prins te Paard hebben ontwikkeld veel grootser is dan wat ik me toen, daar op die receptie, kon voorstellen.

We verlaten het bedrijfspand.

Wat wordt het? Gemeentehuis, Bedrijf? Jan Leenstra, een van de 60 docenten die zich deze week inzetten de logistiek in goede banen te leiden, rijdt ons naar onze bestemming.

"Ik hoop dat ze een oplader hebben," zegt een van de andere jongeren, zodra we rijden. "Anders is het mooi shit."

Jan: "Weten jullie wat je gaat doen?" Vragen stellen. Veel praten.

Stilte. We rijden door de lege polder.

"Dit is wel een hele chille huis," zegt een van de studenten, als we een modern, duur huis passeren. Wie wordt hier afgezet? Niemand.

We rijden een lang, smal pad op. "Die man heeft een vuurtoren in zijn tuin gezet!" Jan vertelt dat de vuurtoren er al wat langer is dan de tuin: deze toren is uit 1870, was ooit een baken in zee voor vissers, maar ligt nu midden in de polder. Hij oogst weinig interesse. Jan lacht. "Mij interesseert dat wel."

Ook wij komen aan op onze bestemming.

Jacob belt aan. Als er niet onmiddellijk wordt opgedaan, stapt hij de tuin in, even door het raam naar binnen kijken. "Meneer komt eraan," zegt Jacob. Deur open: we stellen ons voor. Onze gastheer heet Thijs Tromp Meesters.

We stellen ons voor. Jacob komt uit Urk. "Van Urk," corrigeert Thijs lachend. Soleiman: "Emmeloord." "Henk Steenhuis, Amsterdam."

"Wat denken jullie dat ik voor - beroep uitoefen?" "Boer," denkt Jacob. We zitten ernaast, onze gastheer heeft twee beroepen: hij werkt in het maïsonderzoek. Aan de hand van een foto legt Thijs uit hoe het werkt. En in de winter werkt hij bij

Thijs vertelt nu ook, dat hij een paar maanden geleden een TIA heeft gehad, een kleine beroerte. Hij ontdekte op een ochtend dat hij slecht sprak en geen coördinatie meer had in zijn hand. Alleen zijn is dan lastig. Hij belde 112. Kreeg de opmerking dat hij slecht te verstaan was. "Kunt u misschien wat duidelijker spreken."

Ik beseft dat het gesprek níet te lang heeft geduurd, integendeel, de duur heeft deze verdieping mogelijk heeft gemaakt. Hiervoor waren de koetjes en kalfjes noodzakelijk.

Het busje komt, we worden opgehaald.

Scania, een grote Zweedse vrachtwagenfabrikant. "Hoeveel vrachtwagens denken jullie dat er per dag gemaakt worden? Met de hand, hé, ze worden met de hand gemaakt." 10, 12? We zitten ernaast. Thijs: "200 per dag. En in Zweden?"

Soleiman: "Het dubbele?"

Weer mis. Maar 35. Nederland is de grootste fabrikant van Scania. Thijs vertelt dat hij vaak onderdelen moet ompakken, kisten uitpakken en op een andere manier opnieuw inpakken. Het woord 'ompakken' raakt bij Jacob een snaar. "Dat is veel werk. Ik moet dat ook doen. Ik sta in de vis."

Er ontstaat een gesprek over het werk van Jacob. Er zijn weinig mensen te vinden die het willen doen, legt Jacob uit. "Het is zwaar."

Thijs: "Maar jij verdient meer."

Jacob trots: "Het dubbele."

We bespreken de situatie op Urk: de illegale barretjes, de illegale taxi's. De toestand met de pulsvisserij. Jacob blijkt uitstekend op de hoogte. "Heel Frankrijk is boos op ons."

Daarna vertelt Soleiman dat hij later graag met kinderen wil werken met gedragsproblemen. "En ik wil doorleren, naar niveau 2. Ik heb nu een positieve reactie gekregen van mijn begeleider en docent. Ik hoop dat dat zo blijft."

Hoe vlot het gesprek ook loopt, een uur is wel lang. Te lang, lijkt me na zo'n drie kwartier. Maar geen van ons komt op het idee het noodpakket te bekijken. Vergeten. Het valt wat stil. Als ik naar de wc ga, merk ik terloops op dat het huis een geweldig uitzicht heeft, aan alle kanten. Soleiman: "Het is ook groot."

Terug van de wc blijkt het gesprek een vlucht te hebben genomen. Onze gastheer heeft namelijk verteld dat hij hier lang met zijn kinderen heeft gewoond en met de moeder van zijn kinderen. Wat er gebeurd is, kom ik niet meer te weten.

Terug in de loods wacht ons nog een onderdeel: de reflectie, de biecht. Daar hoor ik hoe andere studenten reageren. "Mensen van mijn leeftijd kunnen zich niet meer in andere mensen inleven. Dat komt door de telefoon." Een ander: "Je merkt tijdens zo'n dag toch wel dat je je klasgenoten niet echt kent." Of: "Ik denk dat ze ons willen laten zien dat er veel verschillende mensen op de wereld zijn. Dat iedereen anders is. Maar ik vind iedereen hetzelfde, want iedereen is rood van binnen." En: "Dit moet wel een leuke dag zijn geweest. Ik heb mijn telefoon nauwelijks gebruikt." Nog weer een ander: "Wat ik hier leerde, leerde ik niet op school." Tot slot een ontroerende: "Ik besepte ineens dat ik niet de enige ben met problemen".

Ik vraag aan mijn reisgenoten hoe zij het vonden. Soleiman is het duidelijkst: "Superleuk. Het is een sociale contactdag. Zouden we vaker moeten doen."

Jacob: "Ik doe marketing en communicatie. Voor mijn beroep is dit heel erg belangrijk." Soleiman: "Als je niet praat heb je geen plezier. In de zorg is praten ook erg belangrijk. Ik vind dat soms moeilijk, ik ben verlegen. Stel dat je met je cliënt op pad gaat, dan moet je wel wat kunnen zeggen."

Wat zeggen is één, een uur lang een gesprek gaande houden is toch wat anders. "Was soms best lastig," geeft Soleiman toe.

"Vooral toen hij vertelde dat zijn vrouw hem verlaten had," vult Jacob aan.

"Dat doet wel pijn," zegt Soleiman, "want hij had zijn kinderen ook al lang niet gezien. Of zo. Echt triest."

De mannen met wie ik het empathie-avontuur heb mogen doorbrengen, praten verder. Zonder gastheer, zonder docent. Aan niets is te merken dat Jacob en Soleiman vanochtend nog vreemden voor elkaar waren. —

Peter Henk Steenhuis is filosofie redacteur bij dagblad Trouw. Hij werkte veel samen met René Gude. Bij ISVW Uitgevers publiceerde Steenhuis de boeken Werk verZetten en Ambachtelijk zingeven, beide over zingeving en werk.

Vreemde mensen zijn ook gewoon mensen

In gesprek met dr. Pieter Baay

Nog voor het eerste busje met studenten binnenrijdt, krijgt Pieter Baay een rondleiding door de hallen. Als onderzoeker bij het expertisecentrum beroepsonderwijs (ecbo) schreef hij over 21ste-eeuwse vaardigheden en de recente publicatie 'De waarde(n) van brede vorming: Bildung in het beroepsonderwijs'. Vandaag is hij te gast om te ervaren hoe ROC Friese Poort het concept empathie aandacht geeft in de (onderwijs) praktijk. En bij zo'n ervaring hoort natuurlijk een goed reflectiegesprek met de onderzoeker.

Wat is je eerste indruk van de dag?

Ik kijk natuurlijk vooral als mens. En dan zie ik gelach, spanning op de gezichten en enthousiasme. De studenten onderschrijven het belang van empathie en dat doet me deugd. En dan is het leuk om te zien dat de ene student het gebruikt in zijn werk ("ik denk dat ik me wel goed kan inleven, want ik heb heel wat verkocht tijdens mijn stage detailhandel") en de ander het nut ziet voor de gehele samenleving ("dit moet een onderdeel van onze opleiding zijn, want anders kun je niet meedoen in de maatschappij"). Ik word wel blij van zulke uitspraken.

En als je met een onderzoeksbil kijkt naar deze empathie-avonturen?

ROC Friese Poort onderneemt best een uitdaging als ze onderwijsaandacht willen besteden aan empathie. Het is namelijk een abstract begrip, dus je zult dat moeten concretiseren, ook naar de studenten toe. En dan moet je ook nog opletten dat je niet alleen maar aan het uitleggen bent, maar studenten ook dingen laat ervaren. Ik zie wel terug hoe ze daar operationalisaties van het begrip en onderwijskundige modellen voor hebben gebruikt.

Kun je een voorbeeld geven hoe je die operationalisatie van empathie terugzag?

In onze publicatie beschreven we elementen van empathie zoals naastenliefde, dialoog, begrip, inlevingsvermogen. In de ochtend oefenden studenten in de wasstraat met het stellen van goede gespreksvragen, moesten ze zich inleven in een reiziger aan de hand van zijn koffer en werden contrasten tussen mensen geschetst op een artistieke manier. Dat raakte veel elementen van empathie en studenten konden dat deels wel benoemen. Bijvoorbeeld dat vragen stellen belangrijk is om je in te leven in een ander. End at vinden studenten belangrijk: "In Nederland is dat soms te weinig, we gaan teveel in ons eigen ding op."

En die onderwijskundige modellen?

De publicatie schetste het model van een hybride leeromgeving. In de dag zag je duidelijk componenten van de theorie (wat is empathie), oefenen (met gespreksvragen), daadwerkelijk in de praktijk zijn door de gesprekken op locatie en reflectie in het eindgesprek. Het is knap hoe ze in korte tijd aandacht weten te besteden aan verschillende inhouden én manieren van leren. De studenten waren eensgezind over het belang van de ervaring. Ze zeiden bijvoorbeeld: Je maakt het mee en je kunt er zelf wat aan doen in plaats van dat je in het boek leest hoe het afloopt." en "Als je iets probeert over te brengen door actief te doen, onthoud je het veel beter." Ik denk dat we die uitspraak heel serieus moeten nemen en dat leggen naast ons burgerschapsonderwijs, dat die ervaring niet altijd centraal stelt.

Als onderzoeker zag je vast ook verbeterpunten. In de gesprekjes met studenten hoorde ik terug dat ze niet altijd de verbinding tussen de verschillende elementen zagen. Wat had de wasstraat nu met de gesprekken op locatie te maken? Om een leeromgeving echt hybride te maken, gaat het ook om de verbinding tussen kennis, oefenen, praktiseren en reflecteren. Dat kon kennelijk nog iets beter.

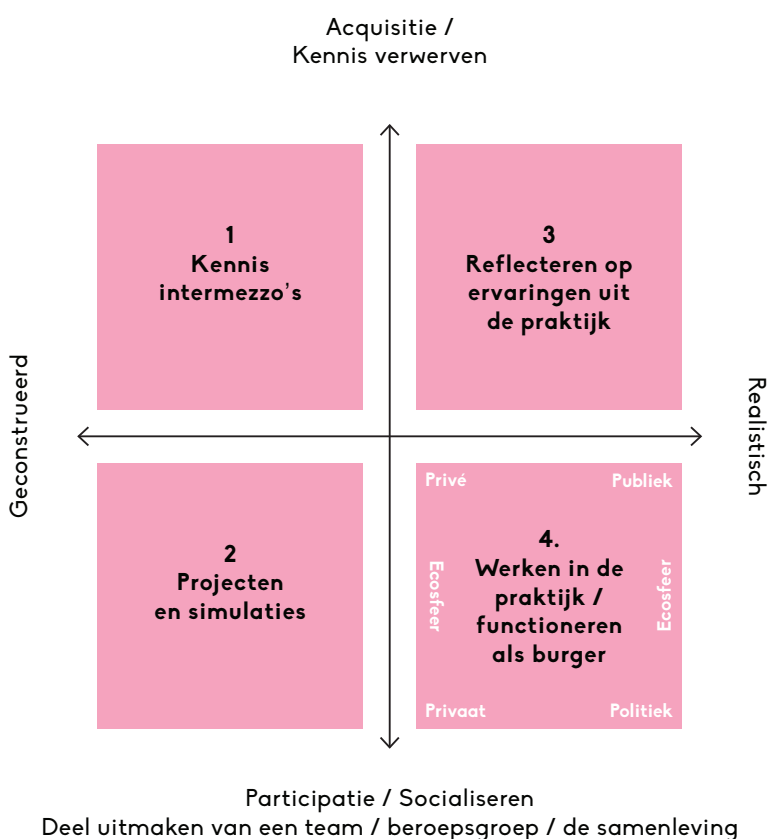
Een ander punt is het belang van een goed reflectiegesprek. Onderzoek laat zien dat een ervaring pas betekenisvol en leerzaam wordt bij aandacht voor reflectie. En die reflectie gaat niet alleen om wat je gedaan hebt, maar ook welke betekenis je daaraan ontleent. Voor je eigen motieven en kwaliteiten, maar ook voor het belang van in dit geval empathie. Goede, open reflectievragen stellen is een vak apart en ik ben blij dat we daar nog vervolgonderzoek naar gaan doen.

Hoe ga je naar huis?

Als een blij mens. Ik heb kunnen ervaren hoe belangrijk en leuk menselijke verbinding is. En als onderzoeker kijk ik uit naar de komende periode, waarin we doorgaan met het ontwikkelen en onderzoeken van handreikingen voor onderwijsprofessionals en studenten, om bewustzijnsontwikkeling en maatschappelijke participatie verder te stimuleren. En in de trein terug ga ik eens oefenen met mijn empathie richting een onbekende. Want zoals een student treffend zei "Vreemde mensen zijn ook gewoon mensen!" —

Pieter Baay onderzocht in zijn promotietraject succesfactoren in de transitie van mbo-opleiding naar arbeidsmarkt. Sinds november 2014 werkt hij bij ecbo aan wetenschappelijk verantwoord, praktijkgericht onderzoek naar het beroepsonderwijs. Hij bouwt daarbij op zijn ruime ervaring met kwantitatieve onderzoeksmethoden en inhoudelijke kennis vanuit de psychologie en sociologie.

"Het was een levensles"

- Student

"Veel leuker dan ik had verwacht"

- Student

Empathie-avonturen als onderdeel van Midden yn 'e Mienskip

Door: Femke de Jonge en Barbara Hempen

ROC Friese Poort wil zich verbinden aan de regio en daarom 'midden yn'e mienskip' staan. Met het project Midden yn'e Mienskip haakt ROC Friese Poort aan bij de ambitie van Leeuwarden/Fryslân Culturele Hoofdstad van Europa 2018. Midden yn'e Mienskip wil door middel van projecten praktijkervaring bieden aan studenten. De organisatie zet samenwerkingen op met de gemeenschap in de regio om een 'lepen Mienskip' te creëren, wat naadloos aansluit bij de ambitie van Leeuwarden-Fryslân Culturele Hoofdstad van Europa 2018. Kortom, Midden yn'e Mienskip probeert een brug te slaan tussen studenten en de gemeenschap.

Er worden jaarlijks tal van projecten opgestart in samenwerking met lokale ondernemers, instanties en netwerkers. Een voorbeeld hiervan is het project 'Fruittastje', waarbij stagiaires van Midden yn'e Mienskip onderzoek deden naar armoede onder kinderen in Leeuwarden. Op basis hiervan werd een fruittast ontwikkeld, die wekelijks door een plaatselijke supermarkt van fruit wordt voorzien en is geplaatst op de Plataanschool in

We verbinden ons aan de regio

ROC Friese Poort heeft een sterke maatschappelijke verantwoordelijkheid in de regio. En daar zijn we trots op. Wij staan in de maatschappij en vormen de maatschappij. Wij doen dat door talentvolle mensen af te leveren op de arbeidsmarkt, maar ook door te participeren in maatschappelijke activiteiten. We doen bij voorkeur zaken met lokale partijen en staan voor social return. Alle studenten leren binnen hun opleiding een betekenisvolle bijdrage te leveren aan de maatschappij. Onze medewerkers maken zich, samen met onze samenwerkingspartners, sterk voor het binden van onze studenten aan de regio.

Toen de plannen voor het Empathieavontuur concreter werden gingen we op zoek naar een geschikte locatie. Rutger Bergboer van Prins te Paard nam contact op met Herma Weckesser, eigenaar van Makelaardij de Munt uit Emmeloord. Herma liet ons een leegstaand bedrijfspand van Otis zien en bracht ons in contact met financieel directeur Wilco Wolthuis van 'Otis Elevator Company'. Na een korte op onze voorgenomen plannen gaf de heer Wolthuis groen licht.

"We zijn blij dat het mbo aandacht besteedt aan zaken als empathie. Ook in de techniek zoeken we mensen die in staat zijn zich te verplaatsen in anderen. In de weken van opbouw heeft Jan Schuurman, purchaser binnen dit bedrijf, ons met raad en daad bijgestaan om van het geheel een succes te maken. —

de wijk Schieringen en inmiddels ook meerdere basisscholen. Ook het project

'Empathie Avontuur' valt onder Midden yn'e Mienskip en sluit aan bij de doelen die de organisatie heeft.

In 2018 organiseert Midden yn'e Mienskip drie eventweken op verschillende vestigingen van ROC Friese Poort. Van 9 tot 13 april in Sneek, 4 tot 8 juni in Leeuwarden/Dokkum en van 25 tot 29 juni in Drachten. Tijdens deze weken vervallen reguliere lessen voor alle studenten, zodat zij een week lang kunnen genieten van inspirerende workshops, kunst en theater, sport, muziek, sprekers en voorstellingen.

Tijdens deze weken wordt ook gewerkt aan verschillende (maatschappelijke) projecten. Denk daarbij aan 'Grab a Chair', waarbij stoelen worden getransformeerd tot kunstwerken. In dit project staat gastvrijheid, ontmoeting en verbinding centraal. Met dit project wordt op een ongedwongen en laagdrempelige manier ontmoetingen tot stand gebracht, waarbij mensen met verschillende achtergronden bij elkaar gebracht worden.

Ook worden projecten opgezet met lokale ondernemers en instanties tijdens deze eventweken. Zo gaan studenten aan de slag met het inrichten van een kattenbos bij het lokale dierenasiel en een choreografie aanleren aan zoveel mogelijk kinderen van basisscholen.

Maar een echt event is natuurlijk niets zonder lekker eten en goede muziek. Ook daar wordt voor gezorgd. Studenten kunnen tussen 12.00 en 14.00 uur genieten van de verschillende foodtrucks op het terrein en de programmering van verschillende artiesten en DJ's op het hoofdpodium.

Kortom; Betekenisvolle projecten, inspirerende leerervaringen, waardevolle mensen. —

"Ik beseftte ineens dat ik niet de enige ben met een probleem"

- Student

YAGO in de pers

Hoe ROC Friese Poort het begrip 'empathie' bij leerlingen tot leven wekt

9 februari 2018 — Ben Claessens; Hoofdredacteur Profiel

Het is een lastig begrip. Empathie. Het vermogen je in te leven in wat er in de ander om gaat. Toch deinsde ROC Friese Poort niet terug voor een poging om 470 eerstejaarsleerlingen te laten kennis maken met de praktijk ervan. Een uitdagende poging. Van 29 januari tot 2 februari gingen de leerlingen op 'empathy-avontuur'.

Het roc ontwikkelde sinds eind 2016 met locatietheater Prins te Paard een programma dat uiteindelijk doeltreffend in zijn eenvoud blijkt. Geen hoogdravende betogen, geen ingewikkelde lesprogramma's. De studenten beleefden een dag waarin hij of zij in een verlaten bedrijfspand, speciaal voor de gelegenheid ingericht, een introductie op het avontuur. Medewerkers van het locatietheater verwelkomden de leerlingen in een tot vliegveldterminal omgebouwd complex. Leerlingen namen in tweetallen plaats in een vliegtuigstoel, werden in een empathische wasstraat langs een vijftal locaties met een tegengesteld karakter (rijk/arm – vrijheid/gevangenis etc.) gereden. Daarna doorliepen ze vervolgens een route langs bagage-afhandeling en afdelingen vol gegevens van vermiste bagage en mensen, om uiteindelijk een ticket voor hun reis voor die dag te bemachtigen. De plaats van vertrek was Emmeloord, hun oord van bestemming, een adres ergens in de NOP. Met een envelop waarin zes vragen werden ze met een busje naar hen onbekende bewoner(s) van de NOP gebracht met wie ze, aan de hand van de vragen, bij een kopje thee in gesprek gingen. Voor de onvoorbereide leerlingen viel dit avontuur zomaar uit de blauwe lucht.

Prins te Paard

Het project had een lange voorgeschiedenis, in het najaar 2016 begon de school ermee. Aanleiding was een afstudeerproject van een vijftal jongeren

met een technische opleiding: de sloop en transformatie in een kunstvoorwerp van een originele landbouwcombine uit de jaren '60, in samenwerking met oud-landbouwers. Die combinatie – jong en oud bezig met een project – werkte wonderwel. 'De jongeren waren eerst sceptisch, zo van 'zal wel' om uiteindelijk enthousiast te raken en tot diep in de nacht door te werken',

vertelt Rutger Bergboer van locatietheater Prins te Paard. 'We hebben indertijd het project aangedragen bij ROC Friese Poort die er enthousiast over was en er een akkoord aan gaf. Die positieve ervaring wederom leidde eind 2016 tot dit empathy-avontuur. Het is geen theatervoorstelling maar we maken er wel een theater van de verbeelding van. De studenten gaan op avontuur in de eigen regio, op bezoek bij en in gesprek met mensen die ze niet kennen. Hun verbeelding en flexibiliteit worden geprikkeld. In duo's gaan ze bij iemand met een bijzonder verhaal op bezoek om een gesprek te voeren. En dat kan iedereen zijn. Van de burgemeestersvrouw tot bewoners van een asielzoekerscentrum. Iedereen heeft verhalen over zijn of haar leven die het waard zijn om te vertellen. We hebben iedereen die we benaderden, in totaal op zo'n 130 plaatsen, bereid gevonden deel te nemen, mensen met een beroep, mensen thuis, wethouders en burgemeester. Iedereen was enthousiast.'

ROC Friese Poort

ROC Friese Poort vindt de persoonlijke vorming van studenten van groot belang. De school leidt op voor een vak maar wil studenten ook bagage meegeven als persoon. Koen Vos, opleidingsmanager en mede-initiatiefnemer van het empathy-avontuur: 'In dit geval gaat het om: Hoe maak je contact met iemand die je niet kent? Dat is niet voor iedereen gemakkelijk. Maar de vaardigheid is wel van belang om je in de samenleving thuis te voelen, om te kunnen ervaren dat je als mens waardevol bent en dat je bijdrage aan de maatschappij er toe doet. Daarbij hoort ook het tonen van respect voor de visie en mening van de ander. Empathie, dat is verder kijken dan jezelf, het gaat om contact maken en om te kunnen inschatten: wie is degene tegenover me, wat is het voor iemand gaat? Het gaat er niet om dat je elke persoon kan doorgronden, maar dat we leren aandacht te hebben voor elkaar.'

Na de reis in de NOP worden de duo's met een busje teruggereden naar het tot terminal omgetoverde bedrijfspand. Ter afronding houden ze daar een gesprek met een medewerker van school van een paar minuten over de indrukken van die dag. Het zijn mooie, onbevangen uitingen. Sommige leerlingen volgen opleidingen Entree, anderen 2 tot niveau 4. Allen hebben vandaag deze bijzondere en verrassende reis gemaakt. En alles ter voorbereiding van hun reis naar de latere eigen zelfstandigheid. —

Friese Poort zet vol in op brede vorming

februari 2018 — Rutger Zwart; Hoofdredacteur MBO krant

Zo'n 500 eerstejaars van ROC Friese Poort in Emmeloord en Urk gingen eind januari in een lege bedrijfshal op empathie-avontuur. Het past allemaal in de ambitie van de christelijke mbo-school om meer aandacht te besteden aan 'brede vorming'.

Bij het werken aan een nieuw visiedocument kwam Friese Poort er achter dat studenten, ouders en werkgevers naast vakmanschap ook veel belang hechten aan 'brede vorming'. Voor Remco Meijerink, sinds 2016 bestuurder van de Friese mbo-school, was het beeld glashelder: 'Er bleek bij ouders en studenten een diepgewortelde behoefte te zijn om te spreken over dilemma's als "Hoe geef je betekenis aan je bestaan?" en "Wat is je plek in de samenleving?" Werkgevers vertelden ons: "Dat vak leren we ze zelf wel, op de werkvloer, maar we willen vooral weerbare mensen."

Uurtje burgerschap

Zo kwam Friese Poort tot de conclusie dat werken aan 'brede vorming' net zo belangrijk is als ontwikkeling van vakmanschap. Remco Meijerink: 'In onze opleidingen zien wij brede vorming als een volwaardige pilaar naast vakmanschap. Wij willen onze studenten leren hoe zij zich staande moeten houden in een complexe wereld. Wat heb je nodig om een waardig bestaan op te bouwen? Hoe ga je om met tegenslagen?' De keuze om brede vorming als pilaar van iedere opleiding te zien, heeft grote consequenties voor het onderwijs op Friese Poort. Alle docententeams denken na over de vraag hoe zij brede vorming in hun opleiding een plaats kunnen geven. 'Teams krijgen hierbij veel ruimte', zegt Meijerink. 'Een uurtje burgerschap is natuurlijk niet voldoende.'

Studenten ROC op spoedcursus empathie

3 februari 2018 — Herre Stegenga De Stentor / Algemeen Dagblad

ROC Friese Poort in Emmeloord stuurt alle eerstejaars studenten op een spoedcursus empathie. In koppels van twee moeten ze een gesprek gaande houden met onbekenden. Luuk (16) en Jan Aart (17) belanden vrijdag op een boerderij in Rutten.

Ze stellen zich keurig voor en als gastvrouw Rolina Nell vraagt of ze wat willen drinken, antwoorden ze met: 'koffie alstublieft' en 'fris alstublieft'. Het gesprek begint vervolgens zoals de meeste gesprekken beginnen tussen mensen die elkaar net hebben ontmoet: beleefd en aftastend. Nell en haar partner Paul Giesen stellen de vragen, Luuk Visser en Jan Aart Wesselius geven antwoord. Over hun opleiding gaat het en hun toekomstplannen. Na een minuut of vijf stelt Luuk de eerste wedervraag: „Wat doet u precies als ik vragen mag?” Nell vertelt dat het stel in 2013 de boerderij heeft overgenomen van haar ouders. Zelf boeren ze niet, Nell is kunstenaar, Giesen werkt in de culturele sector in Leeuwarden.

Het gesprek komt pas goed los als de gastheer en -vrouw vertellen over een reis die ze in 2007 hebben gemaakt, grotendeels over land naar China. Dat prikkelt de verbeelding van Luuk en Jan Aart en ze stellen de een na de andere vraag. Jan Aart wil weten of ze zich niet onveilig voelden in Iran, waar Nell tijdens een tussenstop een tijdje als kunstenaar werkte. „Daar is altijd wel iets aan de hand, volgens mij.” Viel reuze mee, zegt Giesen. „Er was geen gevaar, de mensen zijn ontzettend aardig.”

Empathie

Op allerlei manieren wordt nu binnen Friese Poort gewerkt aan onderwijs dat aandacht besteedt aan brede vorming. In dat kader organiseerden de opleidingen in Emmeloord en Urk eind januari een empathie-week, waarin bijna 500 eerstejaars door middel van ervaringen en ontmoetingen aan het denken werden gezet. Een leegstaande bedrijfshal werd kosteloos beschikbaar gesteld door een ondernemer die het belang van het project inziet. Met behulp van locatietheater 'Prins te Paard' werd de bedrijfshal omgevormd tot een soort vertrekhal van een luchthaven. Groepen studenten trekken van ruimte tot ruimte. Onderweg vinden ze verloren koffers. Aan de hand van de inhoud ervan proberen de studenten zich een beeld te vormen van de eigenaren van de koffers. Later op de dag worden de studenten gekoppeld aan een bewoner van Emmeloord over wie ze zo veel mogelijk te weten moeten zien te komen. Dat kan een directeur van een bedrijf zijn, maar ook een eenzame man.

‘Studenten werken aan hun morele conditie om zich te ontwikkelen tot verantwoordelijke volwassenen die waardenvast kunnen en willen handelen. Zo verrijken ze de wereld met hun talenten en maatschappelijk verantwoordelijkheidsbesef’ (Visiedocument ROC Friese Poort)

Gesprekken

De empathieweek is maar een voorbeeld van de manier waarop Friese Poort werkt aan brede vorming of 'bildung'. Projectleider Koen Vos: 'In de empathieweek proberen we studenten door middel van ervaringen en ontmoetingen aan het denken te zetten. Studenten leren zich te verplaatsen in een ander. Belangrijk zijn de gesprekken die we na afloop voeren. We nodigen de studenten uit na te denken over hun maatschappelijke betrokkenheid. Dat leidt tot prachtige gesprekken.' Na de empathieweek zullen ook andere deugden, als moed, verstandigheid en rechtvaardigheid, aan bod komen. —

Ongewis

Wat Giesen en Nell tijdens hun reis deden, doen Luuk en Jan Aart vrijdag in Rutten: uit hun comfortzone treden, een stap in het ongewisse zetten. Ze worden 's ochtends in een busje gestopt en naar het IJzerpad in Rutten gereden. Om daar een gesprek aan te knopen met een stel dat ze nog nooit eerder hebben ontmoet op een plek waar ze nooit eerder zijn geweest. Dat is namelijk de bedoeling van het 'empathieproject' dat op alle 470 eerstejaars van ROC Friese Poort in Emmeloord wordt losgelaten: jezelf verplaatsen in iemand anders, leren omgaan met mensen.

„We willen de studenten niet alleen opleiden tot bijvoorbeeld goede lassers en kappers, maar ook tot goede mensen. Empathie komt niet uit een boekje. Dat leer je niet op social media”, legt projectleider Koen Vos van ROC Friese Poort uit. „Kijk, je móet jezelf op een gegeven moment kunnen inleven in iemand anders.”

De school heeft locatietheater Prins te Paard ingeschakeld om het project vorm te geven. En dat zullen de studenten weten ook. Ze worden ontvangen in een voormalige liftfabriek in Emmeloord waar ze op creatieve wijze snuffelen aan de empathie.

Persoonlijk

Zo moeten ze plaatsnemen in een rubberboot, waar hen via een koptelefoon persoonlijke vragen worden gesteld. Ze schrijven de antwoorden op om die even later met elkaar te vergelijken. Ook krijgen ze een 'overlevingspakket' voor het gesprek dat ze vervolgens gaan voeren. Dat bestaat uit kaartjes met vragen die ze kunnen stellen voor als het gesprek stilvalt. 'Wat voor werk doet u?' 'Wat is uw gezinssamenstelling?'

Is dat nou echt nodig? Jazeker, zegt Rutger Bergboer van Prins te Paard die de studenten begeleidt. Hij schat dat 90 procent van de deelnemende tieners nog wel wat hulp op sociaal gebied kan gebruiken. Dan begint het echte werk: de studenten worden in busjes weggebracht voor een gesprek met een onbekende. Dat kan een asielzoeker zijn, een pastoor, maar ook de vrouw van de burgemeester.

In Rutten hebben Luuk en Jan Aart geen kaartjes met vragen nodig. Het gesprek verloopt vloeiend, ze springen van het ene naar het andere onderwerp. „Vooraf was ik bang dat het moeilijk zou zijn, maar het valt reuze mee”, zegt Jan Aart tijdens een korte pauze. „Het is gezellig.” —

De waarde(n) van brede vorming Bildung in het beroeps- onderwijs

Uit de publicatie met dezelfde titel door:
Pieter Baay en Alieke Hofland (ECBO)

Sinds de jaren '80 zien onderzoekers een daling van empathie onder Amerikaanse jongeren. Het uiteenvallen van gemeenschappen, afname van burgerlijke betrokkenheid en toename van de vrijemarktideologieën die het individualisme versterken, zouden de oorzaak van deze daling kunnen zijn.

Deze daling zien we ook in Europa. Dit wordt als zorgelijk gezien omdat empathie als drijfveer voor het handelen 'de menselijke banden kan creëren die het leven de moeite waard maken'. Of, om met Hollan en Throop te spreken: je ontdekt wie je bent en hoe je zou moeten handelen door uit jezelf te stappen en de levens en perspectieven van andere mensen te onderzoeken. In 1940 zijn in Engeland veel kinderen geëvacueerd vanuit de grote steden naar het platteland. De mensen op het platteland maakten, als pleegouders, voor het eerst kennis met de armoede

in de grote steden. Door deze ontmoetingen ontstond begrip en besef dat er iets moest gebeuren. Het massale empathisch begrip veroorzaakte publieke acties die ook de regering heeft aangezet tot uitbreiding van de bijstandsvoorziening.

Een van de parlementsleden schreef 'Ik heb nooit geweten dat er zulke toestanden bestonden en ik schaam me dat ik zo onwetend ben geweest. In de rest van mijn leven zal ik proberen dit goed te maken'.

Met een empathische houding kun je gevoelens en standpunten van de ander begrijpen en je handelen daardoor laten leiden. Dit hoeft niet te betekenen dat je ook meteen partij moet kiezen voor de ander; wel vraagt deze houding om de bereidheid je eigen waarneming en oordeel bij te stellen. Empathie vraagt ook tweerichtingsverkeer: via de dialoog kan wederzijds begrip ontstaan. Twee partijen die eerst lijnrecht tegenover elkaar staan, kunnen door middel van wederzijds begrip dichter bij elkaar komen. Nieuwsgierigheid naar bijvoorbeeld de manier van leven of de religie van de ander, versterkt een empathische houding. Dit kan door een individuele ontmoeting maar ook door een 'ontmoeting' met een andere cultuur/mening/situatie in een film, boek of op internet (zie ook het kader: De zes gewoonten van hoogempathische mensen van Roman Krznaric).

Studenten kunnen ontdekken dat ze een verantwoordelijkheid hebben voor de mensen om hen heen, en hoe ze die verantwoordelijkheid kunnen invullen. Wat kunnen ze betekenen voor anderen en hoe kunnen zij hun talenten/ capaciteiten inzetten (voor de ander)?

Aan de andere kant leren studenten ontdekken hoe anderen hen kunnen helpen en aanvullen. 'We moeten leren ontvangen wat andere mensen voor ons doen'. —

"Ik raak er toch steeds meer van overtuigd dat de mens pas mens wordt als hij omringd wordt door anderen. Pas dan kan hij ook de moed opbrengen zich niet alleen van die anderen te onderscheiden, maar ook van zichzelf."

- Joke Hermsen, uit: *De liefde dus*, 2009

De zes gewoonten van hoog empathische mensen

Gewoonte 1: Schakel je empathische brein in

Buiten onze geestelijke kaders treden en inzien dat empathie tot de kern van de aard van de mens behoort en alom in ons leven aangewend kan worden.

Gewoonte 2: Maak in je verbeelding de sprong

Een bewuste poging doen om ons in te leven in andere mensen, onder wie onze 'vijanden', en hun menselijkheid, individualiteit en gezichtspunten te onderkennen.

Gewoonte 3: Ga op zoek naar experiën- tiële avonturen

Manieren van leven en culturen onderzoeken die

sterk verschillen van de onze door ons er rechtstreeks in onder te dompelen, op een empathische manier te reizen en sociale samenwerking na te streven.

Gewoonte 4:

Beoefen de gesprekskunst
Ons nieuwsgierig tonen ten opzichte van vreemden, radicaal luisteren en ons emotionele masker afzetten.

Gewoonte 5:

Ga op reis in je leunstoel
Ons verplaatsen in de gedachten van andere mensen met behulp van kunst, literatuur, films en online sociale netwerken.

Gewoonte 6:

Ontketen een revolutie
Op grote schaal empathie genereren om sociale veranderingen te bewerkstelligen en onze empathische vaardigheden uitbreiden tot de natuur.

Roman Krznaric (2014),
Empathie.
Een revolutionair boek.

"Je kunt niet altijd in je
bubbel blijven vanzelf"

- Student

Colofon

Redactie

Liset Moerdijk – Prins te Paard
Rutger Bergboer – Prins te Paard
Koen Vos – ROC Friese Poort

Met bijdragen van

Remco Meijerink – ROC Friese Poort
Peter Henk Steenhuis – redacteur Trouw
Lammert Kamphuis – filosoof
Silvia van der Kooij – tekstschrijver
Rutger Zwart – hoofdredacteur MBO krant
Ben Claessens – hoofdredacteur Profiel
Judith van der Hoek – Otis

Fotografie

Kenneth Stam

Vormgeving en Layout

Sanne Yara Vos

Drukwerk

Bijzonderdruk

empathie avontuur

29 jan - 2 feb
Emmeloord

7 mrt - 8 mrt
Leeuwarden

ROC FRIESE POORT

PRINS
TE
PAARD
LOCATIETHEATER